

دانشگاه

عنوان اقدام پژوهی:

استاد راهنما: دکتر

تهیه کننده:

پاییز * ۱۴۰

الحمد لله رب العالمين

فهرست

چکیده	۳
مقدمه	۵
فصل اول : معرفی و تحلیل موقعیت	۶
توصیف	۶
استنباط	۶
بازنگری	۷
قضاوت و مسئله یابی	۷
تبیین مسئله شناسایی شده	۸
فصل دوم : راه حل ها و ایده ها	۹
راه حل ها به همراه مستندات و دلایل آن	۹
فصل سوم : تدوین طرح اجرایی	۱۰
معیارهای موفقیت برنامه	۱۰
فصل چهارم : گزارش اجرای ایده و ارزشیابی طرح	۱۱
گزارش روایی از اجرای طرح	۱۱
بازخوردهای دانش آموزان و خودارزیابی کلی	۱۲
منابع	۱۳

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی و ارتقای مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان پسر پایه ششم با اختلال یادگیری در مدرسه استثنایی شهرستان ... انجام شد. در ابتدا، موقعیت آموزشی تحلیل شد و مشخص گردید که گوشه‌گیری و ضعف ارتباطی دانش‌آموزان نه تنها به ویژگی‌های فردی آنان بلکه به عوامل خانوادگی و ساختاری مدرسه نیز مربوط است. بر این اساس، راهکارهایی همچون استفاده از بازی‌های گروهی، آموزش والدین، روش‌های چندحسی و تشکیل گروه همسالان حامی پیشنهاد گردید. طرح اجرایی در سه سطح کلاس، خانه و تعاملات همسالان طی سه ماه اجرا شد. گزارش‌های روایی از اجرای برنامه نشان داد که مشارکت دانش‌آموزان افزایش یافته و اعتمادبه‌نفس آن‌ها در تعاملات اجتماعی بهبود یافته است. والدین نیز در خانه شاهد تغییرات مثبتی بودند. بازنگری‌ها نشان داد که محدودیت زمان و فضای مدرسه موانع اصلی اجرای طرح بوده است. در نهایت، ارزشیابی کلی طرح بیانگر موفقیت نسبی آن و ضرورت تعمیم آن به سایر پایه‌ها و مدارس استثنایی است.

کلمات کلیدی: اقدام پژوهی، آموزگار استثنایی، اختلال یادگیری، مهارت‌های اجتماعی، اقدام پژوهی، آموزش پژوهی، بازی‌های گروهی، والدین، خودارزیابی

مقدمه

آموزش و پرورش دانش‌آموزان استثنایی یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین بخش‌های نظام آموزشی است که توجه ویژه‌ای به آن ضرورت دارد. در میان انواع مشکلات آموزشی این گروه، ضعف در مهارت‌های اجتماعی جایگاهی محوری دارد؛ زیرا این مهارت‌ها نه تنها بر پیشرفت تحصیلی اثرگذارند بلکه آینده‌ی شغلی و اجتماعی آنان را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند. بررسی‌ها نشان داده است که بسیاری از دانش‌آموزان دارای اختلال یادگیری در برقراری ارتباط مؤثر با همسالان مشکل دارند و در فعالیت‌های گروهی مشارکت کمی نشان می‌دهند. این مشکل تنها به توانایی فردی دانش‌آموز محدود نمی‌شود بلکه کمبود آگاهی والدین، محدودیت منابع مدارس و فشارهای محیطی نیز در آن نقش دارد. از این رو، پژوهش حاضر تلاش کرده است تا با رویکرد آموزش پژوهی و اقدام پژوهی، به ارائه‌ی راهکارهایی عملی برای رفع این چالش بپردازد. طراحی و اجرای یک برنامه‌ی آزمایشی سه‌ماهه در مدرسه استثنایی شهرستان ...، فرصتی فراهم آورد تا اثربخشی فعالیت‌هایی چون بازی‌های گروهی، آموزش والدین و روش‌های چندحسی بررسی گردد. این پژوهش علاوه بر تقویت مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان، منجر به رشد حرفه‌ای معلمان و افزایش آگاهی خانواده‌ها نیز شد.

فصل اول

۱-۱-۱ معرفی و تحلیل موقعیت

در مدرسه‌ی استثنایی شهرستان ... کلاس پایه ششم پسران با اختلال یادگیری، یکی از مشکلات بارز، ضعف در مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان است. بسیاری از آنان در تعامل با همسالان دچار اضطراب یا گوشه‌گیری می‌شوند و به همین دلیل کمتر در فعالیت‌های گروهی مشارکت می‌کنند. این مسئله علاوه بر افت تحصیلی، زمینه‌ی مشکلات رفتاری و عاطفی را نیز فراهم آورده است. مشاهدات نشان می‌دهد که خانواده‌ها هم آگاهی کافی برای پشتیبانی اجتماعی از فرزندشان ندارند و بیشتر توجه خود را به تکالیف درسی محدود کرده‌اند. از سوی دیگر، محدودیت منابع آموزشی و فشار زمانی بر معلم باعث شده است که تقویت این مهارت‌ها کمتر مورد توجه قرار گیرد. این موقعیت، ضرورت بررسی و ارائه‌ی راهکارهای پژوهشی و عملی را برجسته می‌کند.

۱-۱-۲ توصیف:

در فضای کلاس ششم استثنایی، دانش‌آموزان اغلب هنگام انجام فعالیت‌های گروهی دچار سردرگمی می‌شوند. برخی از آن‌ها ترجیح می‌دهند سکوت کنند یا از گروه فاصله بگیرند. مشاهده می‌شود که تعاملات کلامی میان این دانش‌آموزان محدود است و آن‌ها کمتر از واژه‌ها و جملات برای بیان احساسات یا درخواست کمک استفاده می‌کنند. والدین نیز معمولاً تمرکز خود را بر تکلیف‌نویسی و رفع اشکالات درسی قرار داده‌اند و توجه چندانی به پرورش مهارت‌های اجتماعی ندارند. این وضعیت باعث شده است که کودکان احساس تنهایی کرده و اعتماد به نفس آن‌ها کاهش یابد. در نتیجه، چالش موجود نه تنها در محیط آموزشی بلکه در محیط خانواده و اجتماع نیز ادامه می‌یابد.

۱-۱-۳ استنباط:

از این توصیف می‌توان نتیجه گرفت که مشکل، صرفاً ضعف فردی دانش‌آموزان نیست. بلکه عوامل چندگانه‌ای همچون عدم آموزش کافی والدین برای پشتیبانی اجتماعی، کمبود فرصت‌های تمرین ارتباطی در مدرسه و فشارهای روانی ناشی از برچسب "استثنایی" بر روند اجتماعی‌شدن آنان اثر گذاشته است. اگرچه معلم نقش مهمی در سازمان‌دهی فعالیت‌های کلاسی دارد، اما نبود هماهنگی بین خانه و مدرسه سبب شده است که تلاش‌ها پراکنده و ناکارآمد باشد. بنابراین، این موقعیت نشان می‌دهد که حل مسأله نیازمند رویکردی جامع و مشارکتی میان دانش‌آموز، معلم، والدین و فضای مدرسه است.

۱-۱-۴ بازنگری:

در بازنگری این وضعیت باید پذیرفت که تمرکز صرف بر مهارت‌های درسی نمی‌تواند نیازهای واقعی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری را پاسخ دهد. اگر مدارس استثنایی تنها به آموزش سواد پایه بپردازند، بخش مهمی از رشد اجتماعی و شخصیتی این کودکان نادیده گرفته خواهد شد. بازاندیشی در برنامه‌های کلاسی نشان می‌دهد که لازم است زمان‌هایی برای بازی‌های گروهی، فعالیت‌های نمایشی و تمرین‌های ارتباطی اختصاص یابد. همچنین والدین باید از طریق جلسات آموزشی کوتاه، با اهمیت مهارت‌های اجتماعی آشنا شوند. این بازنگری می‌تواند مسیر طراحی راهکارهای پژوهشی عملی را فراهم آورد و کیفیت یادگیری و زندگی اجتماعی دانش‌آموزان را ارتقا دهد.

۱-۱-۵ قضاوت و مساله یابی

قضاوت درباره‌ی این موقعیت نشان می‌دهد که مشکل یک‌بعدی نیست و نمی‌توان آن را فقط به ضعف توانایی‌های دانش‌آموز یا کم‌کاری معلم نسبت داد. بلکه ضعف در تعامل میان خانه و مدرسه، کمبود محتوای آموزشی مناسب برای تقویت مهارت‌های اجتماعی و محدودیت‌های ساختاری مدارس استثنایی در آن نقش اساسی دارند. بنابراین، مسأله‌ی اصلی، "فقدان برنامه‌ی منسجم برای پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان استثنایی" است که به شکل کمبود مشارکت، کاهش اعتماد به نفس و انزوای کلاسی خود را نشان می‌دهد. این مسأله نیازمند پژوهش و اقدام عملی برای یافتن شیوه‌های کاربردی و هماهنگ میان والدین و معلمان است.

۱-۲ تبیین مساله شناسایی شده

مسأله‌ی شناسایی شده عبارت است از: "دانش‌آموزان پسر پایه ششم با اختلال یادگیری در مدرسه استثنایی شهرستان ...، مهارت‌های اجتماعی ضعیفی دارند که موجب افت در تعاملات کلاسی و کاهش اعتماد به نفس آنان می‌شود." این مسأله نتیجه‌ی تعامل چند عامل است: ویژگی‌های فردی دانش‌آموز (اضطراب، اختلال یادگیری)، شرایط خانوادگی (فقدان حمایت و آموزش والدین)، شرایط مدرسه (کمبود منابع و زمان برای آموزش اجتماعی) و شرایط اجتماعی (برچسب‌های منفی و نگاه متفاوت جامعه). شناسایی این مسأله اهمیت زیادی دارد، زیرا بدون توجه به بعد اجتماعی، آموزش رسمی نیز اثربخشی کافی نخواهد داشت.

۱-۲ راه حل ها و ایده ها:

- طراحی بازی‌های گروهی و ایفای نقش برای تقویت مهارت گفت‌وگو و همکاری.
- برگزاری جلسات آموزشی کوتاه برای والدین درباره‌ی شیوه‌های حمایت اجتماعی از کودک.
- استفاده از روش‌های چندحسی (دیداری، شنیداری، لمسی) در آموزش برای افزایش تمرکز و مشارکت.
- تشکیل گروه همسالان حامی (Peer Support) برای کمک به دانش‌آموزان گوشه‌گیر.
- اختصاص بخشی از برنامه‌ی درسی به آموزش مهارت‌های زندگی و اجتماعی.

۲-۲ راه حل ها و ایده ها به همراه مستندات و دلایل آن

مطالعات نشان داده‌اند که بازی‌های گروهی و ایفای نقش باعث افزایش تعامل کلامی و کاهش اضطراب اجتماعی در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه می‌شود (ویگوتسکی، ۱۹۷۸). آموزش کوتاه به والدین نیز طبق پژوهش‌های داخلی و خارجی، نقش مهمی در استمرار یادگیری اجتماعی در محیط خانه دارد و موجب تقویت اعتماد به نفس کودکان می‌شود. استفاده از روش‌های چندحسی بر اساس نظریه‌ی هوش‌های چندگانه گاردنر، یادگیری را برای دانش‌آموزان استثنایی جذاب‌تر کرده و فرصت مشارکت فعال را فراهم می‌کند. همچنین تشکیل گروه همسالان حامی بر پایه‌ی نظریه‌ی یادگیری اجتماعی بندورا، به کودکان گوشه‌گیر کمک می‌کند تا از طریق مشاهده و تقلید رفتارهای مثبت، مهارت‌های اجتماعی خود را تقویت نمایند. در نهایت، گنجاندن آموزش مهارت‌های زندگی در برنامه‌ی درسی مدارس استثنایی با توصیه‌های وزارت آموزش و پرورش و اسناد بالادستی آموزشی همخوانی دارد و می‌تواند به‌عنوان راهکاری پایدار دنبال شود.